

Västra Europa

sammanställt av
redaktörerna

Strängare anti-”zigenska” lagar | ”Zigenarjakter” i Sachsen | Frankrike och Nederländerna: galärer och jakten på ”hedningar” | Tvångsassimilering: iberiska halvön

➤ *Det var bara under en kort period som romerna fick lejdebrev utfärdade av olika härskare och försågs med allmosor och logi i Central- och Västeuropa. Från början av 1500-talet och framåt ledde allt mer drastiska lagar till utstötning, förvisning och förföljelse, och det hela kulminerade i ett organiserat dödande av romerna. På många platser, som i Spanien och det tysk-romerska riket, nådde den grymma förföljelsen sin kulmen först under 1700-talet.*



III. 1

Avrättning av ett ”zigenskt” rövarband anklagade för plundring i Gießen, Hesse. (ur Fraser 1992, s. 178)

INLEDNING

Strax efter det första, jämförelsevis vänliga välkommandet i Europa ändrades förhållandena för romerna.

Zigenarnas ”okristliga” medicinska metoder, konsten att spå i händerna och annan ”trolldom” var en nagel i ögat

på kyrkan. De lokala arbetarna och gillena kände att deras inkomster och monopol var hotade och försökte därför på alla sätt röja undan ovälkomna konkurrenter. De ökade kostnaderna och romernas allt sämre rykte medförde att städernas invånare blev allt mindre toleranta.

De nya tidens härskare såg ro-

merna som improduktiva dagdrivare utan regler och som inte anpassade sig till den rådande sociala ordningen. Som en följd av detta utfärdade de flesta härskare anti-”zigenska” lagar. Även om de använde sig av olika strategier så var det gemensamma målet att få bort ”zigenarna”. [III. 1, 2]

Strängare anti-”zigenska” lagar

”Zigenarjakter” i Sachsen

Frankrike och Nederländerna: galärer och jakten på ”hedningar”

Tvångsassimilering: iberiska halvön

Von den Ziegeunern.

Derjenigen haben/so sich Ziegeuner nennen/vnd hin vnd her in die Land ziehen/so per Edictum publicum als
len Ständen des Reichs/durch vns bey den Pflichten/damit sie vns vnd dem H Reich verwandt seyn / ernstlich ge-
botten werden/dz sie hinfüro dieselben Ziegeuner/nach dem man glaublich anzeigung hat / dz sie Erfahrer/Aufspä-
her/vnd Verkundtschaffter der Christen Land seyn/in oder durch ihr Land/Gebiet vnd Oberkeit nit ziehen/handeln/
noch wandeln lassen/noch inen des Sicherheit oder Gelehd geben. Vnd das sich die Ziegeuner darauff/ hie zwischen
Ostern wechstkünfftig auß den Landen Teutscher Nation thun/sich der enteussern/ vund darinn nicht finden lassen.
Dann wo sie darnach betretten vnd jemand mit der That gegen ihnen zu handeln fürnemmen würde / der sol dar-
an nicht gefrevelt/noch vnrecht gethan haben/wie dann solches vnser Mandat weiter inhalten würde.

III. 2

Påbud från Maximilian I,

enligt ”Reichsabschied” (Riksdagsbeslut) från 1500:

”... sol ... ernstlich gebotten werden, daß ... sich die Ziegeuner darauff hie zwischen Ostern nechstkünfftig auß den Landen Teutscher Nation thun, sich der enteussern, und darinn nicht finden lassen. Dann wo sie darnach betretten, und jemand mit der That gegen ihnen zu handeln fürnemmen würde, der soll daran nit gefrevelt, noch vnrecht gethan haben ...” (“... skall strängt beordras, så att. ... zigenarna lämnar den tyska nationens territorium till påsk, håller sig utanför och inte påträffas inom gränserna, för om de befinner sig här och någon gör dem illa, gör han inte orätt ...”)

(ur Gronemeyer / Rakelmann 1988, s. 48)

De som kunde erbjuda nyttiga tjänster fick ibland tillåtelse att stanna i ett bestämt område. Ett exempel på detta är ett lejdebrev som utfärdades av greve Thurzo 20 februari 1616 åt en viss vojvod Franciscus och de arbetare som fanns under honom.

“... ” ... den här stammen söker flitigt, från hemvist till hemvist, känner inga rikedomar eller någon längtan efter ära, mat och kläder, under dagar och timmar av arbete vid städ, blåsbälgar, med hammare eller eldtänger i den fria luften ... vi menar att stammen förtjänar vår barmhärtighet och varje förmån, och begär att ni – med glädje – ger dem möjligheter att bosätta sig i era förstäder, på fält och ängar, att få resa sina tält och utföra sina yrken, och leva som de alltid gjort ...”

III. 3 (utdrag och översättning från Mayerhofer 1988, s. 17f.)

STRÄNGARE ANTI- ”ZIGENSKA” LAGAR

Anklagelserna att romerna var turkiska spioner inledde till den första fasen av ”zigenarförföljelserna” i det tyskromerska riket i början av 1500-talet. Inreseförbud infördes och stränga straff förordnades för återvändande ”zigenare”. Romerna försökte dra sig tillbaka till grannländer, till skogar och bergsområden. Snart infördes dock även de angränsande länderna sanktioner mot ”zigenare”. Så småningom utfärdade

alla central- och västeuropeiska länder anti-”zigenska” lagar. Det finns flera skäl till varför denna anstormning av lagar inte helt och hållet fördrev romerna från Europa redan under 1500-talet. För det första, tillämpade de verkställande myndigheterna sällan de stränga lagarna. För det andra, vägrade några medlemmar ur adeln att rätta sig efter härskarens föreskrifter och erbjöd romerna skydd; dessutom var de samtida polisstyrkorna långt ifrån lika effektiva som dagens poliskår. På olika vis lyckades de utsatta romerna hitta sätt att undvika förföljelserna.

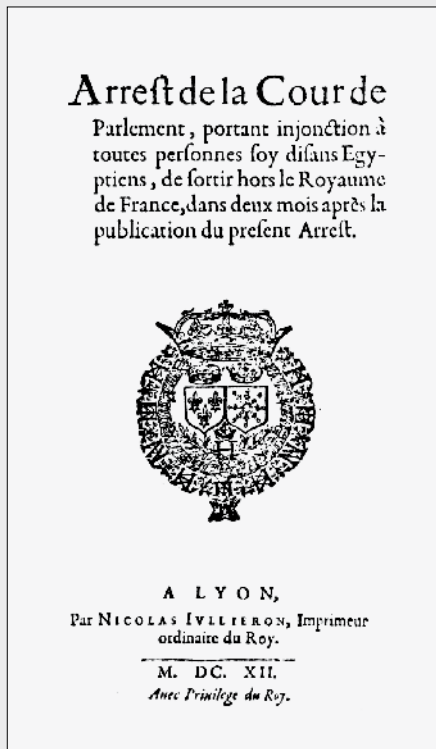
Ett påbud från Maximilian I utgör början till en period av extremt lidande för romerna. Alla ”zigenare” beordrades att lämna kejsarens områden före påsken 1501. Efter detta skulle de betraktas som laglösa, som kunde infångas och dödas av vanliga medborgare. Eftersom flera av åtgärderna var otillräckliga ledde detta till nya och allt strängare lagar i alla europeiska länder. Bara i det tyskromerska riket infördes 150 ”zigenarpåbud” mellan 1500 och 1750, och lagarna blev ständigt mer grymma. [III. 2]

”ZIGENARJAKTER” I SACHSEN

1579 förordnade kurfursten August av Sachsen att alla pass tillhörande de

”verzweifelt los Gesellen” (eländiga omoraliska följeslagarna) skulle konfiskeras och förstöras. 1688 utfärdade kurfursten Vilhelm I en förordning enligt vilken ”varken zigenarna eller deras handel” skulle tolereras. Man hotade männen med

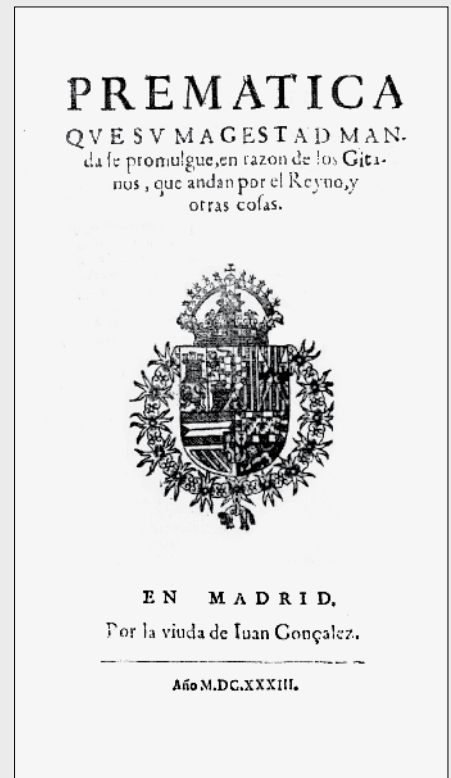
tvångsarbete (byggande av fort), kvinnorna med piskning och märkning, och att ”omhändertagna” barnen. 1711 gav August II av Sachsen myndigheterna tillstånd att skjuta ”zigenare” om de inte lät sig arresteras. Kung Fredrik Vilhelm av Preussen



III. 4
Detta franska domstolsbeslut beordrar alla "egyptier" att lämna det franska kungariket inom två månader – ett av många slapphänt verkställda föreskrifter gällande romerna. (ur Hancock 1987, s. 57)



III. 5 (Detalj)
Varningsplakat för att skrämja bort romer som sattes upp vid de tysk-romerska gränserna, cirka 1715. (ur Asséo, Henriette 1994: *Les Tsiganes. Une destinée européenne*. Paris: Gallimard, s. 37)



III. 6
I "Premática" från 1633 beordrar Filip IV av Spanien romerna att ge upp sitt språk och sitt levnadssätt. (ur Fraser 1992, s. 162)

(1713-1740) gav i sina "förhållningsorder" (1725) myndigheter tillåtelse att utan rättegång hänga alla "manliga och kvinnliga zigenare" över 18 års ålder. [Ill. 1]

1734 erbjöd lantgreven av Hesse sex "Reichstaler" för varje "zigenare" som fångades levande och halva beloppet för varje död "zigenare". Sådana belöningar låg till grund för de ökända "zigenarjak-

terna", där romerna jagades som villebråd av folket i städerna. I Sachsen kallades sådana hetsjakter för "Kesseltreiben" och sågs som ett folknöje.

I de österrikiska arvsområdena blev romerna inte bättre behandlade än i det övriga tyskromerska riket. Det var bara i Ungern, mer exakt i de västra delarna av Ungern som förblev under habs-

burgskt styre efter turkarnas invasion, som lokala härskare visade en tendens till att tolerera romerna så länge de var till nytta. 1616 tillät György Thurzo, pfalzgreve av det ungerska riket, en grupp romer att bosätta sig på hans område och utöva smedyrket, eftersom detta var användbart för den ungerska adeln under krig. [Ill. 3]

FRANKRIKE OCH NEDERLÄNDERNA: GALÄRER OCH "HEDNINGSJAKTER"

I Frankrike dröjde det nästan 150 år innan förtrycket och förföljelserna mot romerna nådde samma styrka som i det tysk-romerska riket. På grund av den starka centraliseringen och administrativa kontrollen verkställdes Ludvig XIV:s anti-"zigeniska" lagar från den

andra hälften av 1600-talet mer effektivt än de lagar som varit begränsade till de små områdena i det splittrade tysk-romerska riket.

Redan Ludvig XII (1504), Frans I (1539) and Karl IX (1561) hade fördrivit "zigenarna" ut från deras rike. Kungens planer omkullkastades till en början genom brister hos polisstyrkan, slapphet och inkonsekvens i verkställande av kungliga förordningar, men även en friare inställning bland delar av

adeln. Det var först med enväldets införande under mitten av 1600-talet som myndigheternas åtgärder blev mer kraftfulla och straffen strängare. Redan 1666 förordade Ludvig XIV att alla manliga "zigenare" skulle arresteras och skickas till galärerna utan rättegång. 1682 stadfäste och skärpte "solkungen" de gällande lagarna: männen skulle skickas till galärerna på livstid, kvinnorna borde steriliseras och barnen skickas till fattighuset. Om de fortsatte med sitt

kringfläckande liv mötte romerna tortyr, märkning och förvisning. [Ill. 4]

Vad som var anmärkningsvärt med de här åtgärderna var att romerna inte ens behövde bli dömda för något brott. I Frankrike, som i många andra länder, var deras blotta existens ett tillräckligt skäl för förföljelse. Adelsmän och domare som erbjöd skydd åt "bohemerna" eller "egyptierna" riskerade att fråntas sin jurisdiktion och att fördrivas av kungen. För att undgå myndigheterna delades större grup-

per av romer upp och många familjer blev bofasta under minst en del av året. Vissa försökte ta sin tillflykt till gränsområdena – Elsass, Lothringen eller Baskien – och till andra svårtillgängliga områden.

Även i Nederländerna, som hade blivit så gott som självständigt från Spanien 1609, var till en början de allt strängare lagarna verkningslösa. Det var först när centralmakten fick mer rättigheter och de olika regionerna ingick avtal sinsemellan som en

samordnad och mer effektiv förföljelse blev möjlig. I och med den gemensamma och bättre organiserade polisstyrkan blev de så kallade "heidenjachten" (hedningsjakter) allt mer intensiva. De genomfördes med hjälp av militära styrkor och även angränsande tyska områden deltog, som till exempel hertigdömena Kleve och Münster. Efter den sista "heidenjacht" (1728) hade majoriteten av jakternas offer antingen mördats, flytt, eller underkastat sig myndigheternas föreskrifter.

TVÅNGSASSIMILERING: IBERISKA HALVÖN

Spanien var det enda landet i Europa som konsekvent alternerade mellan utrotning och assimilering av romerna. 1619 beordrade Filip III med hot om dödsstraff att alla "egipcianos" skulle lämna landet. Samtidigt tillät han dem dock att stanna kvar om de bosatte sig och gav upp sitt sedvanliga levnads sätt. I sin "Premática" (1633) förbjöd Filip IV "egipcianos" att leva i små grupper, att använda sitt eget språk och att klä sig annorlunda än spanjorerna. Överträdelser straffades med sex år på galärerna, piskning eller förvisning. [Ill. 6]

Vid mitten av 1700-talet hade bosättningsprocessen hos de spanska "gitanos" redan kommit långt, men det var på inga sätt en full assimilering. Romerna vägrade att lyda vissa av kung Ferdinands bestämmelser och därför fattade han ett radikalt beslut: Den 30 juli 1749 drev man ihop alla romer över hela Spanien till tvångsarbete i landets gruvor, skeppsvarv och fabriker. Under denna dag som i Spanien gick till historien som "svarta onsdagen" blev mellan 9 000 och 12 000 romer inspärrade.

I Portugal, och senare även i Storbritannien, hade man ett nytt sätt att handskas med "zigenare". Redan 1538 hade romer deporterats till Afrika eller Brasilien, där romerna var bland de första europeiska bosättarna.

Under mer än 300 år dominerade förföljelse och förvisning myndigheternas hantering av romerna över hela Europa. Trots spektakulära straff åstadkom inte de åtgärder man beslutat om mellan 1500-talet och 1700-talet för att lösa det förmodade "zigenarproblemet" det önskade resultatet och de bidrog ingalunda till "zigenarnas" "försvinnande". Tillsammans med upplysningens inflytande och principerna om en enväldig social och ekonomisk politik, ledde detta till att de europeiska härskarna fick finna nya riktningar för sin "zigenarpolitik". Särskilt Habsburgarna i Österrike och Bourbon i Spanien inledde en mindre grym, men lika obarmhärtig tvångsassimilering av romerna.

Bibliografi

Fraser, Angus (1992) The Gypsies. Oxford / Cambridge: Blackwell | Gilsenbach, Reimar (1994) Weltchronik der Zigeuner. Teil 1: Von den Anfängen bis 1599. Frankfurt am Main: Peter Lang | Gronemeyer, Reimer / Rakelmann, Georgia A. (1988) Die Zigeuner. Reisende in Europa. Köln: DuMont | Hancock, Ian (1987) The Pariah Syndrome. An Account of Gypsy Slavery and Persecution. Ann Arbor, Michigan: Karoma | Kenrick, Donald (2004) Gypsies: From the Ganges to the Thames. Hatfield: University of Hertfordshire Press | Mayerhofer, Claudia (1988) Dorfzigeuner. Kultur und Geschichte der Burgenland-Roma von der Ersten Republik bis zur Gegenwart. Wien: Picus | Tcherenkov, Lev / Laederich, Stéphane (2004) The Rroma. Volume I. History, Language and Groups. Basel: Schwabe | Vossen, Rüdiger (1983) Zigeuner. Roma, Sinti, Gitanos, Gypsies zwischen Verfolgung und Romantisierung. Frankfurt am Main: Ullstein